

CINQUANTA ANYS DE BALL DE DIABLES DE VILANOVA (1947-1997)

El dia de la Mare de Déu de les Neus de 1946, al cafè del Foment, aleshores Fomento Villanovés, alguns socis i tertulians habituals constataven la manca de balls populars i entremesos a la ciutat. S'apuntava així, la possibilitat de recuperar algunes de les peces més emblemàtiques del folklore popular vilanoví perduts després de la guerra civil. La proposta es concretà en la necessitat de restaurar el ball de diables i la Mulassa per poder-los estrenar per la Festa Major de l'any següent.

La crònica d'aquesta recuperació l'any 1947 la detallà perfectament Antoni Anguera en el *Llibre dels gegants i altres entremesos populars de Vilanova i la Geltrú*" (1964). Les línies que segueixen són un extracte d'aquest text.

Els reunits dipositaren deu pessetes cadascú en concepte de paga i senyal. Si la iniciativa no prosperava, els diners recaptats anirien a l'Hospital. En aquella sessió s'apressaren a definir els components i càrrecs de la futura formació del Ball de Diables. A partir d'aquí es feu una crida als possibles interessats i es convocà una reunió a la sala de juntes del Foment. La idea es presentà aviat a l'alcalde de la ciutat Antonio Ferrer Pi. S'inicià la subscripció pública per la recollida de diners, alhora que es nomenà a Joan Urgellés i Bertran com a tresorer i dipositari dels fons obtinguts. Els rebuts de la subscripció duïen gravada la imatge dels diables de l'Auca de la Festa Major feta per E.C. Ricart l'any 1919 amb el rodolí:

Els diables amb llur ball
mouen gran terrabastall

Així mateix s'hi afegia els següents versets com a reclam:

En fareu vilanovisme,
amb la vostra bona traça,
tot enriquint el tipisme
amb Diables i Mulassa.

El pintat dels vestits fou dirigit per l'artista Enric-Cristòfol Ricart (Vilanova,1893-1960).Una decoració caracteritzada per la presència de flames, forques, bestiari popular, cuques, serps o rats-penats.

Les piules foren comprades a l'Arboç, vila que acollia la colla de Diables més emblemàtica. Els assaigs amb piules es feien al pati de la fàbrica FISA del carrer Tarragona, la resta d'assaigs al mateix Foment.

Els versots foren encarregats a Lluís Vayreda i Aulet.

La colla acordà que es ballaria davant de les autoritats, davant del Foment i, per a recaptar diners per l'Hospital, també s'actuariava davant de la casa d'aquells que ho demanessin tot pagant cinc-centes pessetes. S'ingressaren diners amb la venda dels versos i el seguici dibuixat per Ricart. També les noies de la Sección Folklorica de La Unión Villanovesa –el Coro– recolliren diners.

L'estrena del recuperat Ball de Diables tingué lloc el 5 d'agost, dia de la Festa Major de 1947. El seguici sortí del Foment després d'ofici acompanyat de les autoritats, els grallers i demés entremesos.

Constituïen la primera formació del Ball de Diables: Josep Ill i Güell (diabla major), Antoni Anguera i Llauredó (diabla), Oriol Puig i Amirall (timbaler), Tomàs Montaner i Fabrer, Joan Orriols i Carbonell, Magí Mestres i Estradé, Josep R. Sabatés i Soldevila, Joan Urgellés i Bertran, Manuel Corbeto i Masdeu, Francesc Ferrer i Prats, Antoni Castells i Güell,

E.C. Ricart i Nin (diabla mut), Josep Roig i Monterde (diabla mut), Abel Anguera i Puig (àngel), Joan Soler i Carbonell (polvorí), Rafael Pujol i Coll (encenedor).

A la sessió del matí Albert Castany i Santacana substituï a E.C. Ricart.

La comitiva passà per la plaça de les Cols, carrers de Montserrat, Sant Pere, Comerç, Sant Gregori, plaça de les Neus, Rambla i plaça de la Vila.

La Mulassa precedia al Ball de Diables, i a la Rambla espetegà una traca que anava de la plaça de les Neus fins la plaça de la Vila.

Un cop a la plaça de la Vila Antoni Anguera va fer l'ofrena del nou Ball a les autoritats i feu vots perquè aviat poguessin recuperar-se altres entremesos populars: “[...] voldríem que Vilanova comptés amb un estol ben gran d'aquests balls populars que donen tipisme, color i alegria a la nostra Festa Major a honor de la Verge de les Neus”.

Al parlament de l'alcalde seguí el ball dels diables i la lectura dels versots que iniciava Llucifer:

Havem pujat de l'Avern
i venim a fer xerinola
per veure d'engruixir l'escola
dels maleïts del Pare Etern.
Som una colla de diables,
tots de casa molt bona,
que venim a passar l'estona
en aquests món de miserables.

A la presentació d'en Llucifer seguiren els parlaments dels vuits diables i les respostes del primer, tot acabant amb la intervenció de la diablessa i de l'àngel:

[...] I a la caldera d'En Botero,
fins a l'any vinent ,si us plau.
Verge Blanca de les Neus,
Vós que esteu en alts confins
protegiu als Vilanovins
de tots aquests galifardeus.

Per la tarda tingué lloc la segona actuació de la colla.

Aquell mateix any el diari local *Villanueva y Geltrú* es feia ressò d'algunes crítiques rebudes en tractar-se del Ball de Diables més car de Catalunya. No obstant això, afegia que les cinc-centes pessetes cobrades per actuació eren destinades íntegrament a l'Hospital en acte de beneficència.

El 6 de febrer de 1948 el Ball de Diables acompanyà el seguici de l'estrena del nou Drac de la ciutat després de la seva rebuda a l'estació. Aleshores la comissió ja treballava en la recuperació dels gegants que serien estrenats per la Festa Major d'aquell mateix any.

Novament, el 20 de juny del mateix any, els diables junt amb la Mulassa i altres representacions de la comarca feien costat a l'ofrena de la llàntia votiva a la Mare de Deu de Montserrat.

El darrer diumenge d'agost de 1948 actuaren a la Festa Major de l'Arboç, convidats per Francesc Puigcorbé i com a deferència per la visita feta pels gegants arbocencs.

L'estudiós Albert Ferrer i Soler havia recuperat feia un temps el toc de tabal de l'antic Ball de Diables vilanoví.

El tercer any de la represa fou de canvis. El grup impulsor i protagonista de l'estrena, un cop passada l'efervescència de l'engegada, donà pas a un relleu format per gent més jove, també procedents del Foment Vilanoví.

Així mateix, els versots d'en Lluís Vayreda que s'havien repetit en els dos

primers anys eren substituïts pels de Miquel Ballester. Ell seria l'artífex dels textos satírics utilitzats en els anys posteriors. Versos, com s'ha fet notar, de gran qualitat en la forma i en el contingut.

Iniciats els anys cinquanta, el Ball es deslliga d'una o altra entitat i la formació la integraren grups espontanis d'amics amb diversos vincles entre ells però sense ànim de continuïtat o institucionalització com a ball.

Any darrera any, les colles s'anaven rellevant sense crear una consciència de grup, sense un Ball de Diables estable.

Després de l'embranchida dels primers anys, ajudada per la recuperació d'altres entremesos populars: el drac (1948), els gegants (1948) o els nans (1949), el Ball limità les seves actuacions a la sortida per la Festa Major, lluny de la vitalitat d'altres formacions com els diables de Vilafranca o els de l'Arboç. Així ho assenyalava J. Serra Figueras l'any 1952 al setmanari local: “[...] las espaciadas representaciones, actualmente limitadas a una cada año, en los días de la Fiesta Mayor”.

L'especial de Festa Major del *Villanueva y Geltrú* del 1953 oferia en portada una fotografia dels diables feta al castell de la Geltrú. Crida l'atenció que en aquella època els integrants del Ball anaven protegits per aquelles típiques ulleres gruixudes de plàstic que s'utilitzaven per soldar.

En aquest període de improvisació, on la continuïtat del Ball no sempre estava garantit, veiem com es van simultaniejant grups aïllats i sense relació entre ells.

L'any 1953 eren una colla d'amics estudiants de l'Escola de Pèrits els que agafaren el protagonisme de fer sortir el Ball de Diables. Els versos escrits per en Ballester estigueren a punt de causar-los algun conflicte amb l'autoritat. Les crítiques a l'escultura de l'àngel del cementiri d'en Gargallo, o les sàtires

dirigides al Zuñiga del cinema estigueren a punt d'acabar en una denúncia.

Ho evità la mediació d'algun representant de l'Ajuntament.

Aquell mateix any, el Ball de Diables tingué l'oportunitat d'actuar a Barcelona. Les pretensions econòmiques de la colla avortaren aquesta possibilitat.

Cap a les darreries dels anys cinquanta els vestits dels Diables passaren a la Comissió Municipal, encarregada de buscar voluntaris per fer-se càrrec del Ball de Diables. Xavier Orriols assenyalava que l'Ajuntament, per fer sortir els Diables "havia de recórrer a joves d'extracció popular que, a més de la Festa Major de Vilanova, es llogaven a altres festes majors de la comarca".

Poc a poc, el Ball de Diables entraria en una dinàmica irregular i decadent. Arribada la Festa Major, costava de trobar qui es fes càrrec del ball. Sempre eren colles improvisades d'amics que, més enllà de la preservació d'una tradició popular, el fet de sortir amb els Diables era una forma de passar-s'ho bé i fer una mica de gresca. Després calia tornar els vestits a l'Ajuntament.

La situació de crisi derivà fins i tot en disputes entre els propis membres del Ball. Desavinences produïdes pel repartiment dels diners cobrats a les actuacions, amb l'afegit dels incidents i comportaments causats per alguns personatges polèmics i conflictius.

Per evitar aldarulls, de l'Ajuntament –Josep Anton Serra Alsina *Lalo*–, retiraren els vestits de forma cautelar. Una mesura que va convertir-se en definitiva durant un bon grapat d'anys.

Aquests fets, en el moment de màxima decadència, propiciaren que cap a la meitat dels anys seixanta, tot i disposar del vestits d'E.C. Ricart, per la Festa Major s'haguessin de contractar colles de diables forasteres, sovint de Vilafranca del Penedès o l'Arboç.

Era, com ha dit Xavier Orriols, “el fruit de la desídia general que sofrí el món folklòric local els anys seixanta”.

Cap el 1972 la dictadura franquista començava a oferir unes cotes de permissivitat més àmplies. Malgrat tot, la pressió popular i les manifestacions de resistència encara eren combatudes amb molta repressió. La reivindicació de les llibertats s’acompanyava sovint de la recerca i recuperació de les arrels i la identitat pròpia del país. En aquest àmbit no n’estaven exemptes les tradicions populars.

Josep Maria Porta i Xavier Orriols localitzaren casualment els vells vestits dels Diables d’en Ricart, arraconats i coberts de pols als magatzems municipals situats als baixos de les Casernes.

Aquell mateix any, per la Mare de Déu d’agost, Festa Major de la Geltrú, el Ball de Diables vilanoví tornava a actuar.

El programa de Festa Major ressaltava la presència del “Ball de dimonis” a la sortida d’ofici. Sorpren la utilització del terme dimoni, en comptes del tradicional diable.

La represa del ball el 1972 coincidia amb la creació de la colla castellera dels Bordegassos de Vilanova.

En aquest nou ressorgir del Ball de Diables els seus components eren joves majoritàriament vinculats als moviments escoltes de la Parròquia de Santa Maria de la Geltrú.

El Ball de Diables tornava al seguici de la Festa Major el 1973.

El grup inicial es mantindria més o menys estable durant alguns anys. S’anirien produint diferents relleus, en bona part conseqüència de la incorporació dels titulars al servei militar.

El grup no mantenia cap relació institucional amb l’Ajuntament ni tenia una

organització ben definida.

Inicialment, el seu funcionament fou del tot espontani, sense reunions ni assaigs, i tant la forma del ball com la representació dels versots era del tot improvisada. Durant un temps es canviaren a la s'nia L'Estrella al carrer de Santa Magdalena, propietat de la família Pascual-Ventosa.

En Bienve Moya fou l'autor dels versos d'aquella Festa Major de 1973. Les úniques sortides remarcables en aquells primers anys setanta eren les que es feien a l'Ordal.

Per la Festa Major, i com a fet significatiu, el Ball de Diables participava a les matinades i a l'anada al castell de focs.

Al voltant de 1978 el Ball de Diables incorporaria les primeres dones, un fet inèdit que aixecava expectació en terres forasteres i entre els membres d'altres colles de diables.

Conjuntament amb altres balls populars i entremesos com el Ball de bastons, els Falcons o el Drac de la Geltrú, els Diables foren un dels grups impulsors de la creació de l'Agrupació de Balls Populars.

En aquells anys es produirà l'autèntica transició del Ball de Diables. De la manifestació espontània i un tant improvisada de la represa durant els setanta, es passaria a la dinamització definitiva de la colla que es produiria entre el 1978 i el 1980.

S'entrava en l'etapa de la gran expansió. Artur Biarnés, Jordi Porras, Artur López o Albert Raventós, serien alguns dels caps visibles que s'anirien succeint en aquesta fase de consolidació.

La colla del Ball de Diables assumiria una estructura més sòlida, més cohesionada i estable. Es sistematitzaria el ball, els versos s'encarregarien cada any, i s'iniciava un veritable periple de la colla arreu del País, i fins i tot

a l'estranger.

L'any 1980 participen en el primer correfoc organitzat a la Festa Major de la Mercè de Barcelona. Aquesta sortida es convertiria en una de les clàssiques de la colla vilanovina durant alguns anys. És en aquesta festa que els Diables adaptaren per primer cop els versots al context de la vila on actuaven, en aquest cas a Barcelona.

Als primers anys vuitanta, el Ball de Diables abandonaria l'Agrupació de Balls Populars. El grup era interpel·lat sovint per les repetides sortides i els costos que això ocasionava. La tria de pintor per als nous vestits l'any 1980 tampoc estigué exempta de desavinences i discrepàncies dins la pròpia Agrupació.

L'any 1979 tingué lloc un altre desplaçament memorable a Tudela (Navarra). La colla tingué seriosos problemes amb les piules que havien comprat més barates a un proveïdor diferent de l'habitual.

El Ball de Diables també apadrinà "la Pilara", un capgròs de la capital aragonesa. Els diables ocuparen la portada del periòdic *Heraldo de Aragón*.

El 3 d'agost de 1980 el Ball de Diables estrenaria els nous vestits decorats pel pintor vilanoví Armand Cardona i Torrandell (Barcelona, 1928 – Vilanova i la Geltrú, 1995).

Un resultat innovador i avantguardista que en res feia envejar els vestits precedents, caracteritzats per rostres, figures fantàstiques i, per damunt de tot, els seus inimitables gats, trapelles i desagraïts, com li agradava de dir.

Més enllà de l'estilística es presenten altres novetats com la incorporació d'un ceptrot per a la diablessa a semblança del de Llucifer.

Els antics vestits d'E.C. Ricart havien durat uns trenta-tres anys. Era molt de temps, tot i els períodes d'inactivitat i la irregularitat de les actuacions. Els

vestits estaven molt afectats i calia una renovació.

El precedent d'un artista de la projecció d'Enric Cristòfol Ricart feia difícil donar continuïtat a aquell alt nivell estètic. La felicitat tria d'Armand Cardona assegurava la tradició en aquest sentit i, pels components de la colla de Diables, s'iniciava un període de vivències i experiències intenses al costat del gran pintor avantguardista.

A l'antiga Llotja del peix, al costat del Pòsit de Pescadors, s'iniciava el decorat dels nous vestits. La colla dels Diables vivia al ritme variable de les batregades d'inspiració de l'artista.

Encara poc abans de l'estrena, a la biennial de Florència, Cardona rebé la darrera inspiració en forma de nous símbols i imatges de contingut esotèric.

El juliol de l'any 1981 s'estrenaren els diables petits, al costat del drac petit de la Geltrú. La colla sorgí de manera espectacular de dins d'un ou. Aquell any els diables participaren a la primera trobada general de Diables a l'Arboç.

Per Sant Joan de 1982 la colla del Ball de Diables vilanovins organitzaren la trobada general de Diables de Catalunya a la nostra ciutat. Hi participaren unes vint-i-cinc colles.

Continuaren participant en ulteriors trobades a Sitges, Sant Quintí de Mediona, El Vendrell o Els Monjos. En aquella època s'iniciaren les esperades sortides lluny de la ciutat. Actuacions a Saragossa, a Bilbao, a València pel Festival de Música del Mediterrani; a Múrcia i molts altres indrets dels Països Catalans. Fins i tot es feren actuacions a Castell di San Pietro o al Carnaval de Milà a Itàlia, i també a Cervera de la Marenda. El ritme imposat propicià l'acostament entre els propis membres de la colla que, més enllà d'un grup de balls populars, esdevingué una colla d'amics estable i

sòlida. No obstant això, ocupacions personals, familiars i professionals, i els molts desplaçaments i activitats de la colla, també facilitaren el cansament. Poc a poc començaren a cremar-se quelcom més que piules.

A partir de l'any 1986 i fins els primers noranta les sortides afluiran el ritme. El degoteig d'abandonaments era reemplaçat per nous i joves elements que dinamitzaven la colla.

En aquesta època cal remarcar nous desplaçaments a Castelló, Torí, Merignac o Figueres.

En començar la dècada dels noranta la colla va iniciar la renovació definitiva dels participants i les il·lusions. La transició definitiva entre els veterans i la *canalla* nouvinguda.

Com a exemple d'aquesta transició, l'any 1993 Albert Raventós continuava com a cap de colla, però el càrrec de president aniria per l'Alfons Màrquez, representant de les noves promocions i que, ben aviat, es faria càrrec del grup.

L'organització formal de la colla, la seva legalització, i la creació de les figures del cap de colla i del president es produí com a conseqüència de la participació del Ball en els actes protocol·laris dels Jocs Olímpics celebrats a Barcelona l'any 1992. D'aquesta manera el Ball de Diables es constituïria en societat. La colla participà a la cerimònia de cloenda dels Jocs a l'Estadi Olímpic sota la direcció del grup Els Comediants.

També col·laboraren amb aquest grup a la Expo de Sevilla del mateix any.

Des dels anys 80 la colla disposava de local propi al carrer de Santa Magdalena. Més endavant es parlà de la possibilitat d'organitzar una bandera per la Comparsa, iniciativa que per raons diverses no prosperà.

Per la Festa Major de Vilanova de l'any 1992 tingué lloc el primer correfoc a

la ciutat organitzat per l'Ajuntament i per la Comissió de Cultura Popular. Un acte que es consolidaria any darrera any amb la participació d'altres colles de diables forasteres i també els dracs de Vilanova i de la Geltrú.

En iniciar-se la Festa Major de Vilanova el 3 d'agost de 1995 el Ball de Diables estrenava els nous vestits pintats per Joaquim Budesca (Vilanova, 1930).

Una idea que es remuntava dos anys enrere en comprovar que els vestits decorats per Armand Cardona començaven a estar molt deteriorats i plens de forats, víctimes de les moltes actuacions i la frenètica activitat d'aquells darrers prop de quinze anys.

La trajectòria dels vestits decorats primer per E.C. Ricart i després per Armand Cardona feia aconsellable la seva salvaguarda com a element del patrimoni cultural de la ciutat.

Budesca trencaria de forma rotunda amb els precedents establerts per Cardona, de la mateixa manera que aquest ho havia fet amb els d'en Ricart. Un esclat de colors: vermells, grocs,... i blaus !. Eren uns diables mediterranis. Havien nascut "els Diables del Mar".

Innovació que arribaria als ceptrot de la diablessa i d'en Llucifer, inspirats en unes calces i una lira, respectivament.

El Ball de Diables de Vilanova i la Geltrú consolidava la condició de colla emblemàtica, en haver convertit un vestuari de ball popular en autèntiques obres d'art. Com s'ha dit, es tracta d'un veritable patrimoni viu. Paral·lelament, el grup creixia en nombre d'integrants. Dels tretze vestits d'en Ricart s'havia passat als vint d'en Cardona. Amb Budesca s'arribaria als vint-i-quatre.

Uns nous vestits i una nova generació del Ball de Diables vilanoví que

assegurava la continuïtat d'aquesta tradició fins als nostres dies, i encetava així una etapa que es projecta plena de força cap el futur.

Albert Tubau

(Text inèdit escrit el 1997 en commemoració del cinquantè aniversari del Ball de Diablers de Vilanova i la Geltrú)